

ДУМКИ З ДУНАЮ / 4

Літопис Союзу Русинок и Українцок Републики Горватскей
Літопис Союзу русинів і українців Республіки Хорватії

MISLI S DUNAVA / 4

Ljetopis Saveza Rusina i Ukrajinaca Republike Hrvatske

Видава-Видає-Izdavaai:
Союз Русинох и Українцох Републики Горватскей
Союз русинів і українців Республіки Хорватії
Savez Rusina i Ukrajinaca Republike Hrvatske
Вуковар- Vukovar

За видавателя-Для видавця-Za izdavača:
Иринеј Мудри-Іринеј Мудрі-Irinej Mudri

Главни и одвичательни редактор-Головний та відповідальний редактор
Glavni i odgovorni urednik:
Гавриїл Такач-Gabrijel Takač

Технічни редактор и фотографії-Технічний редактор та фотографії
Tehnički urednik i fotografije:
Гавриїл Такач-Gabrijel Takač

Редакция-Редакція-Uredništvo:
Иринеј Мудри, Борис Граљук, Гавриїл Такач, Ярослав Лешешин, Яким Симунович,
Дубравка Поляк-Макаруха, Оксана Тимко Дітко, Теодор Фрицки и Славко Бурда

Іринеј Мудрі, Борис Граљук, Гавриїл Такач, Ярослав Лищишин, Якім Сімунович,
Дубравка Поляк-Макаруха, Оксана Тимко Дітко, Теодор Фрицкій і Славко Бурда

Irinej Mudri, Boris Graljuk, Gabrijel Takač, Jaroslav Leščešin, Jakim Simunović,
Dubravka Poljak –Makaruha, Oksana Timko Đitko, Teodor Fricki i Slavko Burda

ФОТОГРАФИЇ-ФОТОГРАФІЇ-FOTOGRAFIJE:
Гавриїл Такач и авторе текстох
Гавриїл Такач і автори текстів
Gabrijel Takač i autori tekstova

Тираж-Naklada:
500 прикладніки-примірників-primjeraka

Priprema i tisak: Lipovčević d.o.o.

Друковане помогнул Уряд за национални меншини Влади Републики Горватскей
Друкується за допомогою Уряду з питань національних меншин Влади Республіки Хорватії

Tiskanje potpomogao: Ured za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske
Фотографії на рамикох-Фотографії на обкладинках-Fotografije na naslovnoj stranici:

Будинок Союзу Русинох и Українцох РГ у Вуковаре
Будинок Союзу русинів і українців РХ у Вуковарі
Zgrada Saveza Rusina i Ukrajinaca RH u Vukovaru

СТОРОЧЄ УКРАЇНЦОХ
У ГОРВАТСКЕЙ

СТОРИЧЧЯ УКРАЇНЦІВ
У ХОРВАТІЇ

STOLJEĆE UKRAJINACA
U HRVATSKOJ

R o m a n M Y Z

**UKRAJINCI U LIPOVLJANIMA
I NOVOJ SUBOCKOJ**

Roman Myz:

IZLAGANJE NA TEMU “NARODNOSTI NA PODRUČJU OPĆINE NOVSKA” U VIJEĆNICI SKUPŠTINE OPĆINE NOVSKA - 3. listopada (X) 1972. GODINE

Zahvaljujući vremenu koje mi je stavljeno na raspolaganje nadopunit ću ovim izlaganjem onaj rad koji sam predao Zavičajnom muzeju u Novskoj. Dok je taj rad historijsko-dokumentacioni i odgovara na osnovna pitanja: tko su ti Ukrajinci na teritoriji općine Novska, odakle su ovamo došli, zašto su ovamo došli, kako su živjeli tijekom minulih sedamdesetih godina, - u ovom izlaganju bit će projicirana slika sadašnjosti Ukrajinaca u Lipovljanima i Novoj Subockoj..., razumije se, sve to iz aspekta kulturnog i prosvjetnog razvitka ove etničke grupe. Prema tome bit će govora ne samo o tome kakovo je stanje, već i o tome, što bi sve valjalo učiniti da se omogući svestrani kulturni, prosvjetni, umjetnički, a s time zajedno i politički progres ove narodnosti.

Ja neću govoriti sada o onim osnovnim principima slobode i prava građana ove zemlje na svoj kulturni razvoj, o garancijama Ustava i stavovima programa SKJ, o psihološkom kompleksu manje vrijednosti, o doživljavanju punine osjećaja slobode i pripadnosti zajedničkoj domovini Jugoslaviji tek onda, kada se to sve doživi u svojoj najdubljoj intimi, a ona se kod narodnosti postiže samo u okvirima materinjeg etnosa. Neću mnogo govoriti niti o propustima učinjenim u tom pogledu na ovom terenu. Sve je to s jedne strane poznato, a s druge strane svi skupa želimo da se propusti isprave, pa čak i zaborave. Prema tome o svemu će se govoriti samo prvenstveno sa stanovišta “kako”, a manje sa aspekta “zašto”. Smatram da je taj “zašto” poznat.

Kulturno-prosvjetne probleme Ukrajinaca na teritoriji općine Novska ne možemo sagledavati izolirano. Na njih treba gledati u cjelini, u prvom redu na sve Ukrajince-Rusine u SR Hrvatskoj, povezano sa Ukrajincima u SR Bosni i Hercegovini te zajedno sa Rusinima-Ukrajincima u SAP Vojvodini. Drugim riječima - pripadnici ove narodnosti u novljanskoj komuni organiski su dio cjelokupne ukrajinsko-rusinske manjine u Jugoslaviji. Iako u tri republike nužno je uskladiti interni ritam kulturnog razvoja težeći za tim da se svi dijelovi ove narodnosti što ravnomjernije razvijaju.

U Bosni i Hercegovini postoji Regionalni savjet narodnosti, organ Socijalističkog Saveza radnog naroda Bosne i Hercegovine. Sjedište je ovog Savjeta u Banja Luci, glavnom gradu regije u kojoj živi najveći broj pripadnika raznih narodnosti, od kojih je ukrajinska najbrojnija. Savjet koordinira sva nastojanja i inicijative kulturno-prosvjetnog razvoja Ukrajinaca u toj republici odnosno regiji. U njegovu domenu spadaju emisije na ukrajinskom jeziku Radio Banja Luka i Radio Prijedora, nastava materinjeg jezika u nekoliko škola i rad nekolicine kulturno-umjetničkih društava Ukrajinaca: osim ovog redovitog djelovanja Savjet izvršava ulogu organizatora i realizatora nekih povremenih i prigodnih manifestacija i djelatnosti. Tako je na primjer Savjet bio orga-

nizator logorovanja ukrajinsko-rusinske omladine na Kozari prošle godine, bio je domaćin voditelja raznih kurseva, kao na pr. folkloru, drame i režije. Savjet je ugovarao i realizirao gostovanja raznih ansambala i kulturno-umjetničkih grupa iz zemlje i inozemstva.

U SAP Vojvodini narodnosne etničke grupe imaju specifični oblik organiziranog gajenja vlastite kulture. Kako je ta pokrajina sastavljena od raznih narodnosti i naroda - tu je već kod većine organa, s obzirom na njihovu djelatnost, zastupljena petojezičnost - srpskohrvatska, mađarska, rumunska, slovačka i rusinsko-ukrajinska. Pojedine ustanove i organi istovremeno su i organi za svaku narodnost s obzirom na njezinu specifičnost. Radio Novi Sad sastoji se od pet jezičnih redakcija. Zavod za izdavanje školskih udžbenika ima pet redakcija za školske knjige. Skupština SAPV ima pet grupa prevodilaca i materijale izdaje na pet jezika. U okvirima dnevnika "Dnevnik" rade i manjinske redakcije listova i časopisa. Rusinsko-ukrajinska narodnost u Vojvodini izdaje "Pionirski vrtić", "Ruske slovo-Rusinsko riječ", tromjesečnik "Svjetlost" i odnedavna omladinski list "Mak". Osim toga godišnje izdaje desetak knjiga ne računajući školske udžbenike. Rusini-Ukrajinci u Vojvodini imaju nekoliko vrsnih kulturno-umjetničkih društava od kojih posebno treba spomenuti ona u Novom Sadu i u Ruskom Krsturu. Ta su društva već bezbroj puta nastupala u zemlji i u inozemstvu sa svojim zborom, folklornim ansablom, svojim pjevačima i orkestrom. Ti su nastupi bili na saveznom nivou i prvorazrednoj umjetničkoj razini. U Vojvodini djeluje i stalno amatersko kazalište za Rusine-Ukrajince ove pokrajine. Zove se ART "Đađa", djeluje sa nekoliko scena u Ruskom Krsturu i Novom Sadu, školuje svoj kadar, a lanske je godine osvojilo zlatnu medalju u takmičenju amaterskih kazališta Jugoslavije na Hvaru. U Vojvodini postoji nekoliko škola sa rusinskim nastavnim jezikom. U nekoliko se škola izučava materinji jezik u predmetnoj nastavi. Od pred tri godine djeluje u Ruskom Krsturu i gimnazija na rusinskom nastavnom jeziku. Od manifestacija na prvom je mjestu godišnja smotra "Crvena ruža" i "Crveno pupoljče". To je nešto kao savezna smotra pjevača-amatera, zborova, folklornih plesnih ansambala, orkestara. To je festival zabavnih melodija za koji se posebno komponiraju skladbe na lokalnom rusinskom i literarnom ukrajinskom jeziku. Prije dolaska na "Crvenu ružu" vrši se selekcija u sličnim lokalnim manifestacijama. "Crveno pupoljče" je ista manifestacija za pionire. Uz manifestaciju "Crvenu ružu", kao smotru kulturno-umjetničke djelatnosti mladih pripadnika rusinsko-ukrajinske narodnosti, završna je svečanost nazvana "Estrada bratstva" gdje se u kolu umjetničkih ansambala jugoslovenskih naroda i narodnosti, te gostiju iz inozemstva, manifestira bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti i svih naroda svijeta. Kao posebnu draž i umjetnički užitak smotre "Crvena ruža" čini Miting poezije, gdje se mladi pjesnici takmiče za naslov najboljeg. Sa zadovoljstvom možemo konstatirati da je pred nekoliko godina i naša zemljakinja iz Lipovljana na Mitingu poezije u Ruskom Krsturu dobila priznanja i nagrade.

U SR Hrvatskoj osnovan je 1968. godine Savez Rusina-Ukrajinaca SR Hrvatske sa sjedištem u Vukovaru. Učinjeno je to po ugledu na Talijansku uniju i Savez Československih beseda. Savez Rusina-Ukrajinaca imade svoje programe za svaku vrstu djelatnosti i komisije za realizaciju tih programa. Savez objedinjuje četiri aktiv-

na kulturno-umjetnička društva: u Vukovaru, Petrovcima, Mikluševcima i Zagrebu te nekoliko grupa čija je djelatnost povremena, u Rajevom Selu i drugdje. Savez organizira godišnje dvije kulturno-umjetničke smotre - u Petrovcima i Mikluševcima, stara se o nastavi materinjeg jezika u školama, izdaje časopis "Nova misao". Od nedavna postoje i emisije Radio Vukovara za Rusine-Ukrajince u toj regiji. Ne smije se prešutjeti da se je upravo ovdje, na teritoriji općine Novska, mogla nazrijeti tiha rezerviranost prema nastojanjima toga Saveza da u redovima ukrajinske narodnosti djeluje u duhu i okvirima svoga programa.

Nesumnjivo da postoje zapaženi rezultati u pojedinim vidovima kulturnog života Ukrajinaca u Jugoslaviji. No, nesumnjivo da postoje, a postojali su i u prošlosti određeni problemi i teškoće u tom razvitku. Nešto treba i o tome reći.

Tako za kulturni život i stvaralaštvo ukrajinske narodnosti u Jugoslaviji može se dati opća ocjena da je - relativno nerazvijen, da se ne može govoriti o ravnomjernom i svestranom razvoju, nego o toku koji ima i ozbiljna nazadovanja, osim u pojedinim oblicima književnog stvaralaštva i u izdavačkoj djelatnosti. I to posebno u Vojvodini. Nije postojala koncepcija kulturnog razvoja ove narodnosti ni za pojedine djelatnosti, niti za kulturno stvaralaštvo uopće. Postojali su planovi jedino za izdavačku djelatnost na bačvansko-srijemskom dijalektu. Nije postojala ni izdiskutirana orijentacija kulturnog razvoja narodnosti. Kulturni se život odvijao pretežito stihijski, ostavljen uglavnom brizi kulturnih radnika u mjestima u kojima žive pripadnici ove narodnosti, a koji su najčešće prakticistički rješavali stvari, ukoliko su ih uopće rješavali.

Materijalni uslovi za kulturni razvitak, osim za izdavačku djelatnost i štampu u Vojvodini, a u zadnje vrijeme i nešto u Hrvatskoj, nisu mogli pokrenuti odnosno utjecati na raznovrsno i bogato kulturno stvaralaštvo. U podizanju kadrova za potrebe kulturnog razvoja pomoć zajednice bila je minimalna. Ne samo da nije postojala briga za školovanje ili usavršavanje kadra koji bi trebao biti nosilac kulturnog života, nego i pitanjima političkog kadra iz redova ove narodnosti nije se poklanjala potrebna pažnja od strane političkih organizacija. Stagnaciji u kulturnom životu ove narodnosti doprinijelo je i to što je jedan dobar dio političkog kadra bio nezainteresiran i idejno nedovoljno pripremljen za rješavanje postojećih pitanja u kulturnom razvitku.

Kako su pripadnici ove narodnosti naseljeni u više mjesta, na teritoriji tri republike, a u općinama svugdje predstavljaju manjinu - problemima kulturnog razvoja se često nije poklanjala dovoljna pažnja ni u općinama, a pitanja koja predstavljaju stvar i interes cijele narodnosti teško su dobijala mjesto da se o njima raspravlja i da ih se rješava. Sa nivoa općinskih organa i organizacija situacija i potrebe vezane za cjelinu kulturnog razvoja narodnosti nisu se ni mogle vidjeti. A takva pitanja kao što je razvoj jezika, podizanje kadra koji bi bio angažiran u oblasti kulture, prosvjete, umjetnosti, nije ni moguće rješavati na nivou općine, ili u vrlo maloj mjeri. Organi i politički forumi Bosne i Hercegovine, Vojvodine i Hrvatske, kroz cijeli jedan period su tako reći izgubili iz vida pitanja vezana za razvoj kulturno-duhovnog stvaralaštva ove narodnosti, posmatrajući ga u cjelini. U analizama koje su pripremane za politička rukovod-

stva i pojedine organe na raznim razinama, problematika rusinsko-ukrajinske narodnosti nije obuhvaćana ili je spomenuta sa nekoliko riječi. O njoj se malo zna što je posljedica niza okolnosti. Povezanost političkih foruma i nadležnih organa sa ovom narodnosti bila je relativno slaba.

Pored nedovoljnog poznavanja pitanja vezanih za kulturni razvoj ove narodnosti od strane pozvanih političkih faktora. pored činjenice da su bili angažirani na problemima od većeg društvenog i političkog značaja za cijelu zajednicu, republiku ili pokrajinu, pored činjenice da se radi o maloj narodnosti, ali ne i malom principijelnom pitanju, u odnosu na ovu narodnost došla je do vidnog izražaja i koncepcija i odnos kojeg su stvarale razne grupe i političke linije okarakterizirane kao unitaristi, neostaljinisti, nacionalisti itd. Inače je teško objasniti oglašivanje i ignoriranje potreba razvoja kulture u pojedinim domenima i mjestima ili u pojedinim periodima u prošlosti.

Svečano otvaranje odjela Ukrajinskih knjiga u knjižnici u Lipovljanima

Ozbiljne teškoće za organizirani rad u vezi sa razvitkom kulturnog života uopće ove narodnosti, predstavljala su i pitanja vezana za koncepciju kulturnog razvoja. Brojni problemi u kulturnom životu ukrajinske narodnosti, naročito u ranijem periodu, teškoće u njihovom rješavanju, povremena stagnacija u razvoju i oglašivanje odgovornih faktora na određene inicijative i predlaganja samih pripadnika narodnosti, odsustvo inicijative samih organa i političkih organizacija kako bi se u kulturnom razvitku ove narodnosti u cjelini učinio zaokret na bolje - doveli su do nepovoljnih pojava i posljedica u ranijem periodu.

Kod jednog dobrog broja pripadnika ove narodnosti postojalo je mišljenje o sistematskom kočenju kulturnog razvitka od strane odgovornih faktora.

Došlo je do demobilizacije jednog dijela progresivnih ljudi, pripadnika narodnosti, do njihovog povlačenja ili smanjivanja interesa za kulturnu i društvenu aktivnost.

Stvoreni su povoljni uslovi da se kod jednog dijela ljudi, u okvirima same narod-

nosti, pojave pogledi tuđi socijalizmu, nepovjerenje u sposobnosti subjektivnih društvenih snaga u pogledu ostvarivanja proklamovanih ciljeva u vezi sa kulturnim razvojem. U takvim su se uslovima, iako su to bili rijetki slučajevi, pojavljivala i ekstremna mišljenja u rasponu od asimilacije do nacionalizma.

Postojalo je uvjerenje kod velikog broja pripadnika ove narodnosti da oni malo mogu uraditi u razrješavanju svojih problema zbog toga što se o tim problemima odlučuje u forumima i organima gdje oni nisu prisutni.

Bilo je prisutno i nepovjerenje kod jednog broja pripadnika ove narodnosti u pojedine ljude koji su predstavljali problematiku kulturnog razvoja narodnosti u pojedinim forumima i predstavničkim tijelima i to zbog njihove indolentnosti prema postojećim problemima ove narodnosti.

Veliki dio pripadnika narodnosti ostao je izvan okvira aktivnog kulturnog života. U mnogim pitanjima, važnim za kulturni život, pripadnici narodnosti ostajali su nedovoljno informirani, a zbog toga i bez vlastitih stavova.

Zbog mnogobrojnih problema kod dobrog dijela kulturnih radnika bilo je prisutno osjećanje nemoći. Kulturno stvaralaštvo nisu osjećali kao mogućnost za prodor prema novim saznanjima i vrijednostima nego kao naporan rad u konzerviranju već izgrađenih i postojećih kvaliteta.

Kod nekih kulturnih radnika bilo je prisutno osjećanje neravnopravnosti po pitanjima kulturnog razvitka i stvaralaštva, ne samo u poređenju sa pripadnicima jugoslovenskih naroda, nego i drugih narodnosti.

Najveći dio kulturnih i društvenih radnika očekivalo je da se stvari rješavaju od strane faktora izvan narodnosti, zbog čega su postojali slabi naponi kako bi se napredne snage unutar same narodnosti organizirano prihvatile posla u rješavanju nekih od postojećih problema.

Nisu bila rijetka mišljenja prema kojima je organiziran sistematski rad i aktivnost ocjenjivan kao neizvodljiv, pa su čak postojala i uvjerenja da se pojedini odgovorni politički faktori i državni organi protive organiziranom radu na razvoju kulturnog života same narodnosti, organiziranom radu u kojem bi učestvovalo što više pripadnika narodnosti, ali ne samo kao izvršioци, nego i kao kreatori politike.

Kod jednog broja pripadnika narodnosti u raznim situacijama i prilikama bila je prisutna i indignacija zbog doživljavanja pojedinih postupaka pojedinih političkih faktora kao manifestacije nepovjerenja prema pripadnicima ove narodnosti.

Ovakova i slična mišljenja nisu bila predmet razgovora u kojima bi progresivne snage organizirano djelovale. Takva pitanja nisu do sada bila dovoljno analizirana, niti je uvijek postojala borba protiv pojave takovih mišljenja.

Sve ovo sam potencirao sa namjerom da što oštrije istaknem probleme, a time i potrebu da se takvim pitanjima ozbiljno bavimo, jer ona su - na kraju krajeva - takva da ih je moguće rješavati bez posebnih napora.

Ako pređeni period od oslobođenja do danas analiziramo i sa druge strane, ne ograničavajući se samo na pitanja kulture u užem smislu, tada se mora konstatirati veliki progres koji je postignut, a vezan je za cjelokupni ekonomski i društveno-politički

razvitak jugoslavenskog društva. Ozbiljno se počela mijenjati socijalna struktura narodnosti, materijalni uslovi u selima u kojima živi ova narodnost nalaze se u stanju neprekidnog poboljšanja, veliki broj pripadnika narodnosti koji su zaposleni u društvenom sektoru privrede učestvuju u upravljanju zajedno sa ostali radnicima, upravo smo svjedoci procesa formiranja vlastite inteligencije koja se razvija u uslovima socijalističkog preobražaja društva, društveni i politički procesi ne zaobilaze mjesta koja su naseljena pripadnicima ove narodnosti, - sve to ostavlja duboke pozitivne tragove u sredini u kojoj su naseljeni pripadnici narodnosti.

Među velikim brojem pripadnika ove narodnosti ojačala je svijest da se događaju i odvijaju važne stvari u društvu, a o kojima žele i oni da odlučuju, ne preko jednog predstavnika, ne preko male grupe ljudi, nego daleko šire, kako bi se sve progresivne snage mogle angažirati i doći do izražaja ne samo kao svjedoci suvremenih zbivanja, nego i kao aktivni i svijesni učesnici u odlučivanju.

Subjektivne progresivne snage šire zajednice, zajedno s aktivno kulturnim i društvenim radnicima same narodnosti, moraju naći praktične odgovore na pitanja koja se pojavljuju, a u vezi su sa problemom razvijanja kulture narodnosti koja nije koncentrirana kompletno na jednom području, koja je relativno mala i zaostala... To su pitanja koja u svijetlu sadašnjih procesa jugoslavenskog samoupravnog društva traže i nove odgovore i nova razmatranja.

Bez obzira na izvjesne teškoće u kulturnom razvitku javni i kulturni radnici ukrajinsko-rusinske narodnosti imaju povjerenje u to da će se mnogi od postojećih problema riješiti, imaju povjerenja u uspješno prevazilaženje postojećih teškoća i zbog nezadrživog toka i produbljivanja samoupravnih odnosa.

I u okvirima same narodnosti postoje sve snažnije snage na koje se socijalistički preobražaj i kultura mogu oslanjati.

U neprekidnom je povećanju broj pripadnika narodnosti koji rade na društvenim sredstvima za proizvodnju, povećava se broj intelektualnih radnika, postoji znatan broj mladih ljudi koji se živo interesuju za učešće u kulturnom i društvenom životu, koji - ako im se ukaže povjerenje i uključi na odgovarajući način u rad - mogu za relativno kratko vrijeme u znatnoj mjeri doprinijeti poboljšanju i produbljivanju kulturnog života.

Postoji i veliki broj radnika i zemljoradnika koji drže korak sa najboljim proizvođačima u zemlji, akoji su spremni primjenjivati nova dostignuća u proizvodnom radu, a također su spremni i pomoći kulturne napore.

Situacija u pogledu subjektivnih snaga je sasvim drugačija nego prije 15 ili 20 godina, a u tom pogledu se situacija neprekidno poboljšava. Izrastaju sbage koje su u stanju nositi jedan bogatiji kulturni život, a proširuje se i krug onih koji traže kvalitetnija ostvarenja u oblasti kulturnog i duhovnog stvaralaštva.

Traženja da se pitanja kulturnog razvitka što brže i bolje rješavaju imaju osnovu u realnim potrebama koje se neprekidno manifestiraju, a u čijem zadovoljavanju postoje nedovoljne mogućnosti.

Za razvoj kulturnog života narodnosti pokazalo se kao veoma važno pitanje da se na odgovarajući način u razrješavanju postojećih pitanja angažiraju i politički faktori

širih društveno-političkih zajednica. Ključ razvitka se samo jednim svojim dijelom nalazi u rukama pripadnika ove narodnosti. Sama kulturna djelatnost je u njihovim rukama, ali stvaranje širih uslova za tu djelatnost zavisi od društveno-političkih zajednica i društveno-političkih organizacija.

Razrada jednog programa kulturnog razvitka narodnosti traži ozbiljne napore samih pripadnika narodnosti tako i političkih i drugih faktora šire zajednice.

Kultura predstavlja faktor napretka ljudskog društva. Ona je vrlo tijesno povezana sa interesima društva i u tome je njen društveni karakter.

Razvoj kulture predstavljaju dvije bitne komponente: prenošenje i čuvanje ranije stvorenog kulturnog blaga i stvaranje novih kulturnih kvaliteta.

Za većinu radnih ljudi jezik i kultura - shvaćeni kao jedinstvo nacionalnog i internacionalnog, - imanentan je faktor njihovog oslobođanja, njihovog istupanja na historijsku pozornicu. Oni izražavaju saznanja radnog čovjeka o njegovom položaju i ulozi u društvu, a istovremeno su i instrument daljeg razvitka koji mu pomaže u humaniziranju svijeta. Zbog toga postoji velika odgovornost i obveza da se vodi neprekidna borba u oblasti kulture protiv tendencija nacionalističkog zatvaranja i uskosti, koji su u suprotnosti sa samom suštinom kulture.

Kultura svakog naroda predstavlja jedan od najvitalnijih izražaja njegovog nacionalnog bića, njegovog prisustva među drugim narodima. Razvitak nacionalnih kultura naroda i narodnosti Jugoslavije - svih zajedno i svakog posebno - međusobna stvaralačka suradnja i utjecaj, - to je cilj koji proizlazi iz suštine preobražaja i izgradnje novog društva.

Princip pune ravnopravnosti naroda i narodnosti Jugoslavije koji leži u osnovi društvenog uređenja - sadrži stav o neosporivosti slobodnog razvitka kulturnog života i stvaralaštva naroda i narodnosti, o odbacivanju svakog vida supremacije ili kočenje slobodnog razvitka kulturnog života.

Krajnji cilj rješavanja pitanja narodnosti, kao i nacionalnog pitanja uopće, ne smije biti zatvaranje, izdvajanje, izolacija od procesa u svijetu, od suradnje sa drugim narodima i narodnostima, jer bi to služilo jačanju nacionalizma i šovinizma. Krajnji cilj je što tjesnije i šire zbližavanje naroda i narodnosti, izgradnja društva i civilizacije u kojem se slobodno razvija bogatstvo snaga čovjeka i ljudskih grupa, pri čemu raznolikost neće biti isključena nego će služiti jednom i glavnom cilju - oslobođanju i humaniziranju čovjeka, njegovog društva i kulture.

Zbližavanje među narodima ne smije biti zasnovano ni na kakvom asimiliranju i neravnopravnosti, nego na dobrovoljnoj i ravnopravnoj osnovi.

Principi i stavovi koji su ovdje iznijeti, iako nisu potpuno i dovoljno razrađeni, traže da se kod razrade pitanja kulturnog razvitka konkretiziraju na stvaralački način. Iako će nešto možda biti i ponovljeno, čini mi se da slijedeće ima naročiti značaj za kulturni razvitak ukrajinske narodnosti.

- Kulturna aktivnost i politika moraju biti okrenuti najširijim slojevima naroda, razvijajući kod njega više oblike i potrebe kulturnog života i stvaralaštva, približavajući mu sve ono što je najvrijednije u kulturnom naslijeđu u nacionalnoj kulturi, u kul-

turi jugoslavenskih naroda kao i drugih naroda odnosno kultura.

- Kulturni život nije moguće zatvarati u uske okvire konzervirajući ga i na taj način zaustavljajući progres i razvitak kulturnog stvaralaštva. Ali taj razvitak ne može ni negirati historijsko-progresivno kulturno nasljedstvo.

- Opće principe je nužno dalje razvijati i razrađivati, uzimajući u obzir konkretne uslove i izgrađujući jasnu orijentaciju kulturnog razvitka. Zadaci u oblasti kulture traže da se mnogi od njih rješavaju ne samo u općini. Mnogi od njih se moraju rješavati na nivou republike ili čak federacije. Razvoj jezika i umjetnosti nije moguće usmjeravati i podsticati na općinskom nivou.

- Suvremeni razvitak pretpostavlja organizirani rad i u oblasti kulturnog razvitka, a to traži odgovarajuće oblike i metode rada, racionalnost u korištenju postojećih materijalnih, kadrovskih i drugih snaga.

- U usmjeravanju razvitka, u izgrađivanju kulturne politike - bez obzira da li se radi o zadacima koji se utvrđuju u općinama ili na drugim razinama - mora biti zastupljena demokratičnost, moraju biti stvoreni uslovi za takvo učešće i utjecaj na kulturni život što šireg kruga radnih ljudi kako bi on zaista mogao izraziti njihove interese. Program kulturnog života narodnosti morao bi biti rezultat širokog razmatranja među samim pripadnicima narodnosti. I ne samo raspravljanja nego i aktivnog učešća u njegovoj izradi i usvajanju.

- Pitanja razvitka kulturnog života jedne male narodnosti mogu biti riješena jedino uz pomoć cijele društvene zajednice, ali samo uz intenzivno angažiranje postojećih sredstava i mogućnosti same narodnosti. Pri tome se traži i realnost i dosljedna principijelnost i uvažavanje specifičnih elemenata, uslova i pojava kod narodnosti njenog kulturnog razvitka.

- Kulturna djelatnost mora biti rezultat postojećih potreba samih pripadnika narodnosti, ali ona mora biti također i angažirana na razvijanju novih i viših potreba te narodnosti. Bogat kulturni život, proširivanje kulturnih vrijednosti u svakodnevni život, to su zadaci koji moraju biti neprekidno pred očima kulturnih radnika.

- Brz razvitak društvenog života traži i nova rješenja u organizaciji kulturne djelatnosti. Za takav razvitak je neophodno da se kulturne ustanove i kulturni radnici u punoj mjeri osposobe. Ustanove bez potrebnog kadra i bez odgovarajućih mjera materijalnih sredstava i uslova, a kadrovi bez potrebne spremne - ne mogu biti faktor razvitka.

- Neophodna je uporna idejna borba za socijalističku sadržinu u kulturnom stvaralaštvu i kulturnim ustanovama, a koja bi se mogla uspješno suprotstavljati monopolističkim tendencijama, naturanju uskih grupnih interesa cijeloj narodnosti, ili jedne grupe unutar narodnosti - cijelini.

- Teškoće u razvitku kulture narodnosti moraju biti otvorene i principijelno raspravljene i analizirane. Progresivne snage nemaju razloga stidjeti se zbog neuspjeha u prošlosti. Jedino je tako moguće račistiti put po kojem će se kulturni procesi dalje odvijati.

1. Pitanje razvitka jezika

Jedan od najsloženijih i najtežih pitanja u kulturnom razvitku ove narodnosti jeste razvoj jezika.

Jezik je jedan od faktora razvitka svakog naroda i narodnosti. On je sredstvo svakodnevnih komunikacija među ljudima, sredstvo za usvajanje postojećeg kulturnog nasljeđa vlastitog naroda i čovječanstva. Pomoću njega čovjek dolazi do saznanja o sebi, svom položaju u društvu, o svemu što ga okružuje i što se zbiva oko njega.

Ni u Lipovljanima ni u Novoj Subockoj nikada nije bilo školskog izučavanja ukrajinskog jezika. To je dovelo do toga da je danas vrlo teško naći čovjeka u tim mjestima koji bi pravopisno i gramatički ispravno ukrajinski pisao. Nema sumnje da je uvođenje nastave ukrajinskog jezika u one škole gdje za to postoje uslovi, temeljni zadatak pregaoca kulture iz redova narodnosti i šire društvene zajednice.

Prema postojećim školskim zakonima školsko izučavanje materinjeg jezika narodnosti bazira se na fakultativnom opredjeljenju učenika, odnosno njihovih roditelja. Međutim postoji misao koju zastupaju mnogi društveni i kulturni radnici iz redova rusinsko-ukrajinske narodnosti da bi izučavanje materinjeg jezika učenika, pripadnika narodnosti, bilo obavezno. Takova je zamisao bazirana na logičkim zaključcima. Ako je naše dijete zakonom obavezno da izučava njemački, engleski, ruski ili francuski jezik, zar nije snagom logike obavezan da u prvom redu izučava svoj materinji jezik, bio on češki, slovački ili ukrajinski. U Vojvodini postoje školske svjedodžbe i učeničke knjižice gdje se na prvom mjestu popisa predmeta nalazi rubrika - "materinji jezik". Dakle, nije ni srpskohrvatski, ni koji drugi jezik jugoslavenskih naroda ili narodnosti, već samo - "Materinji". Pa zar taj jezik, predmet na prvom mjestu u svjedodžbi, ne bi trebao biti obvezatan za učenike, pripadnike narodnosti. Bez sumnje, misao o obveznom izučavanju materinjeg jezika zaslužuje svaku pažnju.

Dok je uvođenje nastave ukrajinskog jezika u osnovnim školama u Lipovljanima i Novoj Subockoj stvar općinske zajednice i pripadnika same narodnosti, jedan drugi problem zahtijeva rješenje na republičkom ili međurepubličkom nivou. To su u prvom redu kadrovi, a zatim školski udžbenici. Momentalno u Jugoslaviji ima vrlo malo osposobljenog prosvjetnog kadra koji bi bio u stanju uspješno predavati u školi ukrajinski jezik. Ako bi se u samom početku moglo za to angažirati i manje osposobljeno osoblje, već odmah u početku treba posvetiti punu pažnju školovanju kadrova. Možda bi bio sretan izbor, dobro rješenje, da se ti kadrovi školuju u Čehoslovačkoj, konkretno u gradu Prešovu. U tom gradu djeluje ukrajinski pedagoški institut što je u rangu naše pedagoške akademije, tu postoji ukrajinski filozofski fakultet, a čitava je atmosfera slična jugoslavenskoj. Naime, Ukrajinci u Čehoslovačkoj su nacionalna manjina pa je studij na spomenutim visokoškolskim ustanovama prilagođen ovim okolnostima. No, u principu ne postoje zapreke da se takvo obučavanje obavi i u pedagoškim ustanovama Ukrajinske SSR.

U pogledu školskih udžbenika zasigurno je najuputnije stupiti u kontakt sa Zavodom za izdavanje školskih udžbenika u Novom Sadu. Taj je zavod svojevremeno nabavio veću količinu školskih knjiga za nastavu ukrajinskog jezika iz Čehoslovačke.

Te su knjige također prilagođene nastavi ukrajinskog jezika u inojezičnoj sredini. Tekstovi su sa naglascima što nije slučaj sa školskim izdanjima u Ukrajini. No, ne bi se smjelo odbaciti i mogućnost izdavanja vlastitih izdanja. U Sarajevu je svojevremeno izdan ukrajinski bukvar koji je već rasprodan i ne može se više nigdje nabaviti.

2. Izdavačka djelatnost

Kako u okvirima Saveza Rusina-Ukrajincima SR Hrvatske postoje programi izdavačke djelatnosti, a neki se od njih već i realiziraju, uz malo više angažiranosti mogla bi se ispuniti ona osjetljiva praznina koja se ukazuje odsutnošću jedoga glasila na ukrajinskom književnom jeziku. Sve postojeće publikacije u Vojvodini i Hrvatskoj pisane su lokalnim bačvansko-srijemskim dijalektom u prvom redu za potrebe onih koji se takovim dijalektom služe. Ukrajinski književni jezik zastupljen je u tim edicijama u vrlo ograničenoj mjeri i sasvim ne zadovoljava potrebe onog dijela ukrajinske narodnosti koja se upravo i služi književnim jezikom ili dijalektom vrlo bliskim tom književnom jeziku.

S obzirom na nedostatak uvoza publikacija na literarnom ukrajinskom jeziku - pripadnik ukrajinske narodnosti nema niti informacija niti publikacija informativnog, literarnog, umjetničkog i drugih karaktera na svom materinjem jeziku.

U zajednici sa regionalnim Savjetom u Bosni i Hercegovini pa odgovarajućim faktorima u Vojvodini, nužno je razmatranje ovog problema i donošenje pozitivnih odluka za realizaciju istoga. Čini mi se da je Savez Rusina - Ukrajincima SR Hrvatske najpogodniji forum međurepubličkog dogovora u vezi sa izlaženjem periodične publikacije na ukrajinskom književnom jeziku. Interesi postoje i u Bosni, i u Vojvodini, a svakako i u Hrvatskoj.

Bilo bi potrebno razmotriti i u nekoliko slijedećih godina izdati neke knjige općeg obrazovnog karaktera, među koje spada ukrajinska nacionalna historija, historija ukrajinske književnosti, srpskohrvatsko - ukrajinski i ukrajinsko-hrvatskosrpski rječnik, antologija proze i poezije, djela narodnog stvaralaštva, pjesmarice i sl.

Sve su to knjige koje bi morale naći svoje mjesto u planovima izdavačke djelatnosti, za koje su pripadnici narodnosti zainteresirani, koje predstavljaju bogatstvo stvaralaštva i kulture narodnosti i naroda.

3. Obrazovanje odraslih

Dok problemi izdavačke djelatnosti po svojoj suštini spadaju na republički ili međurepublički nivo realizacije, vratimo se opet lokalnim mogućnostima i potrebama.

Uz informativne publikacije obrazovanju odraslih i školskih obveznika pridonose i dobro uređene i materijalom popunjene čitaonice i knjižnice. Princip ravnopravnosti zahtijeva da u mjestima gdje žive pripadnici ukrajinske narodnosti te čitaonice i knjižnice budu snabdjevene ukrajinskim periodičnim publikacijama i knjigama. A nabavka istih nije danas nešto neostvarivo. Osim domaćih izdanja takove bi čitaonice mogle imati novine i časopise i iz Ukrajine, Čehoslovačke, Poljske i drugih zemalja,

gdje se slične publikacije izdaju na ukrajinskom jeziku.

U ovu grupu oblika kulturnog života i razvoja uključio bih i nabavku i mogućnost korištenja gramofonskih ploča sa ukrajinskim narodnim i umjetničkim skladbama. Ukrajinska bi pjesma trebala zauzeti odgovarajuće mjesto u javnosti tamo, gdje za to postoji interes.

4. Kulturno-umjetnička amaterska djelatnost

Ova vrsta kulturne aktivnosti ima veliki značaj za narodnost. Njen značaj je utoliko veći nego kod pripadnika naroda zbog toga, što je to jedina mogućnost da određena ostvarenja iz nacionalne umjetnosti i kulture dopru do pripadnika narodnosti. Muzika, kazališno i folklorno nasljeđe uglavnom na ovaj način dopiru do pripadnika narodnosti. Ta aktivnost je međutim kod nas, ovdje, na niskom nivou. Zapravo, uopće je nema.

O postojećim problemima u umjetničkom amaterizmu bilo bi potrebno obaviti razgovore u općinskim skupštinama i političkim organizacijama, ukazujući na značaj i teškoće ove aktivnosti. Možda je potrebno o tim pitanjima raspraviti i na nivou republike. Bez odgovarajuće materijalne baze ova aktivnost neće moći krenuti ozbiljnije naprijed.

Članovi lipovljanskog KUD-a "Karpati" na nastupu
na "Lemkivskoj vatri" u Ždinji (Poljska)

Kulturno-umjetnička društva u mjestima gdje žive pripadnici narodnosti još uvijek mogu odigrati značajnu ulogu u oblasti obrazovanja s obzirom na specifičnosti potreba ove narodnosti. Predavanja, diskusije, razgovori o najrazličitijim pitanjima, zbog nedostatka drugih institucija i organizacija, moguće je izvoditi i u ovakovim društvima.

Suradnja između kulturno-umjetničkih društava kao i njihova suradnja sa školama i drugim obrazovnim i kulturnim ustanovama može od njih učiniti vrlo značajnu kariku

u procesu razvijanja kulturnog života među pripadnicima narodnosti.

Bilo bi potrebno zajednički razmotriti program aktivnosti kulturno-umjetničkog društva Ukrajinaca barem u Lipovljanima i realne mogućnosti ostvarivanja ovog i drugih problema u ovoj oblasti.

Za ovu djelatnost važno je kod narodnosti ne samo da sve više zadovoljava potrebe sredine u kojoj se odvija, nego i to da izlazi iz te sredine pred širu publiku. Kulturno-umjetnički amaterizam mora težiti za tim da se afirmira i potvrdi pred širom javnošću, a ne samo pred pripadnicima ove narodnosti. Time bi se ona uklopila u opći napor da se kulturni život građana obogati, da im se približe i umjetničke vrijednosti nastale u okviru narodnosti ili matičnog naroda, njegujući i razvijajući na taj način atmosferu bliskosti i interesa za stvaralaštvo različitih naroda.

5. Naučno-istraživačka djelatnost

Niz problema značajnih za kulturni razvitak ove narodnosti traže i naučna istraživanja. To su pitanja nacionalne i kulturne historije kao i pitanja vezana za integraciju kulturnog života uz suvremene društveno-političke i kulturne procese.

Neophodno je ozbiljnu pažnju posvetiti istraživanjima u vezi sa doseljavanjem ukrajinske narodnosti u ove krajeve, o raznim procesima tokom života u novoj sredini, o učešću pripadnika narodnosti u NOB i NOP, o etnografskim obilježjima narodnosti, o folklornom bogatstvu, melosu i ostalim vidovima narodnog stvaralaštva. Sa posebnim zadovoljstvom može se konstatirati da je Zavičajni muzej u Novskoj već započeo takovu akciju naučno-istraživačke djelatnosti. Na tome se ne bi smjelo stati već u redovite djelatnosti muzeja uprogramirati i takova istraživanja i takovu djelatnost. Dokumentacija o ovom kraju bez odgovarajućih dokumentacija o narodnostima ne bi bila potpuna. Kada će se jednom oformiti i pojedine zbirke u Zavičajnom muzeju, vjerovatno da će one sadržavati i eksponate koji su u vezi sa prošlošću i životom narodnosti na ovoj teritoriji.

Sa povećavanjem broja intelektualnih radnika u okvirima narodnosti postepeno će se poboljšavati uslovi da se kod istraživanja pojedinih pitanja angažiraju i pripadnici same narodnosti.

Financiranje istraživanja vezanih za život i kulturu narodnosti problem je koji bi se trebao što povoljnije i sretnije riješiti. Jedino se tako mogu očekivati neki rezultati. Bez ozbiljnog istraživanja ostaje niz pitanja od značaja za razvoj kulture narodnosti neriješen ili neadekvatno riješen.

6. Kulturne veze

Suradnja i veze između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, kako u oblasti privrede, tako i u oblasti nauke, kulture i umjetnosti sve su šire i bogatije. Ne postoje razlozi koji bi mogli opravdati odsustvo potrebne stalne suradnje između odgovarajućih ustanova Ukrajine i kulturnih ustanova ove narodnosti.

Pa čak i više od toga. Mogla bi se uspostaviti i direktna veza prijateljstva i suradnje

između Lipovljana, odnosno Novske i odgovarajućeg gradića u Ukrajini, - kako to zamišlja general Šašić. Ta bi veza doprinosila ne samo živom kontaktu sa starom postojbinom, već i produbljivanju prijateljstva dvaju naroda, mislim na hrvatski odnosno jugoslavenski i ukrajinski, kao cjeline. Ta bi veza, uključno sa međusobnim posjetama, doprinosila i konkretnom kulturnom razvitku narodnosti na ovoj teritoriji.

I na kraju umjesto zaključka: S obzirom na dinamiku kretanja u sferi ekonomike i društveno-političkog života, s obzirom na sve bogatiji razvoj samoupravnih odnosa i u oblasti kulture i njenog razvitka - zahtjevi postaju sve veći. Opći društveno ekonomski, politički i kulturni razvitak i promjene u socijalnoj strukturi i svijesti, promjene u potrebama same narodnosti, stavljaju na dnevni red i pitanje razvoja i pitanje kulturnog života narodnosti i stavljaju na dnevni red njihovo efikasnije rješavanje. To će biti najbolji doprinos jačanju naše zajednice, jačanju bratstva i jedinstva, ravnopravnosti svih naroda i narodnosti naše zemlje.

Roman Myz:

UKRAJINCI U LIPOVLJANIMA I NOVOJ SUBOCKOJ

Povjesno-etnografski pregled

U V O D

Prema rezultatima popisa stanovništva SFR Jugoslavije od 31. ožujka 1971. godine u SR Hrvatskoj živi 2.794 Ukrajinaca i 3.728 Rusina. Ove apsolutne brojke u "Statističkom biltenu" izražene su i u postocima, ali su ti postoci toliko mali da ih nećemo uzimati u obzir. Osim toga, iako su Rusini i Ukrajinci jedan narod sa različitim etnografskim obilježjem, predmet ovog pregleda bit će samo etnografska narodnosna skupina pod imenom Ukrajinci i to samo oni koji žive na teritoriji općine Novska.

U spomenutom "Statističkom biltenu" navedeno je da na toj teritoriji živi 407 Ukrajinaca. Nastanjeni su većim dijelom u Lipovljanima, zatim u Novoj Subockoj, a u manjem broju i u Novskoj i Brestači.

Ukrajinci na teritoriji novljanske komune sačinjavaju i izvjesnu specifičnu grupaciju koja je formirana etničkim karakteristikama, zajedničkim životom, rodbinskim vezama, geografskim faktorima, identičnošću načina života i tokovima historijskog razvoja. Oni se kao cjelina razlikuju u etnografskom i nekim drugim aspektima od svojih sunarodnjaka na teritoriji općine Kutina, općine Slavonski Brod, ili pak od Ukrajinaca u Bosni na potezu od Banja Luke do Dervente i oko Prijedora u Bosanskoj Krajini.

Možda bi već ovdje trebalo spomenuti da, s obzirom na etničko porijeklo, na teritoriji općine Novska živi više Ukrajinaca nego što je to iskazano u spomenutom "Statističkom biltenu". Time se ne želi obezvrijediti statističke podatke ili ukazati na

točnost istih. Takve prividne netočnosti pojavljuju se redovito kada su u pitanju narodnosti, nacionalne manjine, pa čak i sami narodi... Sedamdeset godina života u jednoj sredini dovoljno je za prirodni proces dezorijentacije i asimilacije, svjesne ili nesvjesne. Sa sigurnošću se može smatrati da se na teritoriji općine Novska, a također i u drugim krajevima zemlje, jedan broj etničkih Ukrajinaca svjesno opredijelio i izjasnio ili kao Jugoslaveni ili kao pripadnici jednog od jugoslavenskih naroda, u konkretnom slučaju - hrvatskog naroda, pa čak možda i neke druge nacionalne manjine (Poljaci, Bjelorusi itd.). Sa istom tom sigurnošću može se smatrati da se jedan broj etničkih Ukrajinaca tako ili slično opredijelio i nehotice, nemajući svijesti o određenosti u pogledu nacionalne pripadnosti. No, takova brojčana odstupanja ne remete opći demografski ritam u okvirima jedne regije. Još više od toga - oni su pokazatelj stvarnosti i svih evolucionih procesa demografskih promjena, kao popratna pojava svake narodnosti. Na pomolu je već četvrta generacija jugoslavenskih Ukrajinaca koja će i u pogledu nacionalne pripadnosti i opredjeljenja koristiti slobodu koju joj pruža društvo. Produblјivanje ovog problema zahvatilo bi opće principe društva, psihologiju iseljenika, demografsku evoluciju i slično, a to bi bilo odstupanje od glavne teme ovog pregleda.

Ovih nekoliko skiciranih misli imalo je samo jednu svrhu - da osim historijskih i etnografskih aspekata postoje još i sociološki i demografski koje bi također trebalo naučno obraditi da bi se dobila cjelovita slika jedne etničke grupacije koju zovemo narodnost ili nacionalna manjina.

Još je nešto potrebno reći u ovom "Uvodu". Možda će nekoga iznenaditi obilje podataka za koje nisu navedni ni izvor ni literatura. Na nekim će mjestima biti čak dopunjeno ili korigirano i ono što je objelodanjeno u knjizi Josipa Martinovića - "Lipovljani" (Lipovljani, 1970), jedinoj do sada publiciranoj monografiji o Lipovljanima. Autor ovoga "pregleda" potječe iz sredine lipovljanskih Ukrajinaca, odrastao je i službovao u tom mjestu, bio je ne samo promatrač, već i aktivni učesnik života i svih zbivanja u vezi sa Ukrajinacima u Lipovljanima i Novoj Subockoj u posljednjih tridesetak godina, pa se stoga mnogo toga jednostavno - zna! Iza takovih informacija na temelju vlastitog i sigurnog znanja stoji čast čovjeka i savjest naučnog radnika.

Novi Sad, 13. rujna 1972. godine

Roman Myz

NEKE BRIGE AUSTRO-UGARSKE IMEPRIJE NA PRIJELOMU DVAJU STOLJEĆA

Crno-žuta monarhija doživjela je pred svoj konačni raspad jedan veliki, ali samo prividan uspjeh. Bio je to neke vrste labuđi pjev ove "tamnice naroda" kako su Austro-Ugarsko carstvo i kraljevstvo nazivali njegovi kritičari. A upravo taj "uspjeh" bio je i uzrok propasti imperije. Riječ je o Bosni koju je Austrija najprije okupirala, a zatim i

anketirala. Na taj je način proširila svoj imperij i obuhvatila velika prostranstva srednje i istočne Evrope te dio Balkana. Možemo reći - kompletirala je svoje posjede orjentalnim garnirungom koji je pod prividnom krinkom istočnjačke rezistencije skrivao pogibeljne opasnosti.

Austrija je bila svjesna te opasnosti. Nije se zavarala i uljuljkivala u bezbrižno uvjerenje da su narodi Bosne, a u prvom redu Srbi, oduševljeni njenim velikodržavničkim potezom - aneksijom. Svoje neraspoloženje i oportunitizam bosanski Srbi nisu ni krili. Manifestirali su to na prilično revolucionaran način. A nije trebalo biti ni posebno genijalan da se uvidi kako je lojalnost Muslimana samo običan transparent koji skriva lice, misli i osjećaje ovih šutljivih nezadovoljnika. Možda su samo bosanski Hrvati gajili neke simpatije prema novonastaloj političkoj situaciji u Bosni, ali samo možda... A to nije bilo dovoljno za oslonac jednog omraženog režima.

Austrija to zna i osjeća svim svojim državnim bićem i traži izlaz iz te situacije. Traži čvrst oslonac u Bosni, a pošto ga tu ne nalazi, skreće svoju pažnju prema drugim narodima svoga carstva: Nijemcima, Česima, Poljacima, Ukrajincima, Talijanima... Logička je računica jednostavna - naseliti u Bosnu pripadnike raznih naroda, dati im izvjesne olakšice i pružiti neka materijalna dobra i tako stvoriti odane podanike - čvrst oslonac režima. I ne samo u Bosni, koja je eklatantan primjer ovakove makinacije, već i u drugim krajevima svoje prostrane imperije (Hrvatska, Slovenija i dr.) Austrija se služi ovom metodom i uspijeva.

To je politički razlog naseljavanje stranaca, a među njima i Ukrajinaca, u Bosnu. Ogranci tog iseljeničkog toka zahvaćaju, barem što se Ukrajinaca tiče, i Hrvatsku i današnji teritorij općine Novska. Naseljavanje Ukrajinaca u ove krajeve organski je dio naseljavanja Ukrajinaca u Bosnu, ali svakako specifičan i motiviran drugim uzrocima. Ali, o tome kasnije.

Već sada treba naglasiti da su novonaseljenici u Bosni i Hrvatskoj trebali biti samo slijepi instrument u rukama vlade. Oni nisu ni upoznati ni svjesni svoga zadatka, predviđenog u mozgovnim vijugama državničke mašinerije. To su poštene, siromašni i pomalo primitivni zemljoradnici koje vladini agenti lako nagovore da napuste svoje uske slogove plodne ali tijesne njive u Galiciji ili šumovite proplanke i pašnjake Karpata, i sa brojnom djecom potraže bolji život i sretniju budućnost u dalekoj, nepoznatoj i hvaljenoj "obećanoj zemlji" - Bosni. Neki će to s istim razlogom potražiti u Slavoniji. U Lipovljanima i Novoj Subockoj naselili su se u većini oni sa obronaka Karpata. Svoju političku ulogu trebali su odigrati nesvjesno na velikoj sceni novoosvojenih zemalja u dobro izrežiranoj tragikomediji. Ali jedva čujni revolverski hici u Sarajevu 1914. godine izazvali su grmljavinu topova i prijevremeno prekinuli ovu veliku predstavu. Da ironija sudbine bude veća, ti isti Ukrajinci, planirani oslonac austrijske vladavine u Bosni, najedamput, u toku prvog svjetskog rata postaju sumnjiv element optužen ne samo za simpatije prema Rusima, već i za špijunažu u njihovu korist, i kao takovi izloženi su žestokim represalijama od strane te iste austrijske mašinerije.

Ali osim političkog razloga naseljavanja stranaca u Bosnu postoji još i drugi razlog i svrha - ekonomski.

Bosna je zemlja bogata šumama, rudama, pa i plodnom zemljom, ali siromašna u

ljudstvu, pogotovo u radnom ljudstvu. Jer, istini za volju, Bosanac, kojeg mu drago etničkog obilježja ili vjerske pripadnosti, nije imao radnih navika. Ne ulazeći u analizu ove pojave i ne tražeći njene uzroke u jedino mogućim razlozima - višestoljetnom turskom ropstvu, ovo je samo konstatacija od koje se polazi dalje u razmatranju ovog ekonomskog razloga naseljavanja stranaca u Bosnu, a u dobroj mjeri i u Slavoniju. O situaciji u Slavoniji pisao je Josip Kozarac u svojim romanima i pripovjetcima. I o Bosni su mnogi pisali: književnici, historičari, publicisti, političari...

To je razdoblje kada se rađa nova društvena pojava i odnosi - kapitalizam, barem u ovim našim bosanskim krajevima. Rudno i šumsko bogatstvo ulazi u ekonomske račune austrijskih kapitalista i države. A za eksploataciju tih prirodnih bogatstava zemlje potrebna je radna snaga, proleterijat sa radnim navikama kojega nema u Bosni. Stoga ga treba u Bosnu dovesti sa - istih strana. I tako se isprepliću politički i ekonomski interesi i pojedinaca kapitalista i države. I opet je pogled upravljen na Nijemce, Čehe, Ukrajince, Poljake, Talijane, Mađare... Doći će ti bezemljaši u Bosnu, u Slavoniju da krče stoljetne prašume i pretvaraju ih u plodno tlo, doći će tisuće radnih ruku u primitivne pilane, rudnike, radionice, male tvornice.

Razumije se, Nijemci će dobiti najbolju i najplodniju zemlju u dolini Save i Vrbasa na potezu od Bosanske Gradiške do Banja Luke (Topola, Kolonija itd.). Ukrajinci, Poljaci, Česi, Talijani i Mađari dobit će carsku milost, "carevinu", besplatne parcele prašume iza Banja Luke i oko Prnjavora, a u predjelima Zavidovića zaposlit će se nekoliko tisuća Ukrajinaca - manualnih šumskih radnika.

I tako je sve bilo pripremljeno i osmišljeno: i politički interesi, i ekonomski računi za doček stranaca u Bosni. Čekalo se da nahrupi sirotinja sa svih strana privučena obećanjima vlade, među kojima je najprivlačnije bilo - besplatna zemlja.

Prvi konvoj Ukrajinaca stiže u Bosnu, Prnjavor, 1898. godine. Sve puka sirotinja koja nema ništa osim radnih ruku, brojne djece i nade u bolji život. Da, imaju još i obećanje da će dobiti i "carevinu", besplatno zemljište. Ali, pune tri godine samo obećanje... Prvu zemlju što su je dobili besplatno, bilo je groblje u Prnjavoru...

Međutim, u Lipovljane već 1894. godine dolaze i ovdje se naseljavaju Ivan Dalenjak i Pantelejmon Pyrtko sa svojim obiteljima. Ivan Dalenjak je otac Teodora Dalenjaka, koji će kasnije oženiti Anu Pyrtkovu i s njome roditi - Mariju (udatu Gajdoš), Štefana, Evu (udatu Kirik), Dmitra, Mirka, Ivana, Vladimira. Obitelj Pantelejmona Pyrtka je izumrla, i što se barem prezimena tiče, ne postoji više u Lipovljanima.

Zašto su oni došli upravo u Lipovljane i zašto su to selo odabrali za mjesto svog stalnog prebivališta - ostaje za nas otvoreno pitanje i jedna mala tajna, možda beznačajna u krajnosti, ali svakako - zanimljiva. Sigurno je samo jedno: - u Lipovljane i Novu Subocku nitko nije dolazio po carskoj milosti da besplatno dobije zemlju. Ovdje su zemlju kupovali za vlastiti novac. I još jedno, doduše drugorazredno, ali zanimljivo pitanje je - kako su Dalenjak i Pyrtko došli 1894. godine u Lipovljane, kada je željeznička stanica u mjestu otvorena tek 1897. godine? Ali, o svemu tome u narednim poglavljima.